

Emlekbeszed Jozsef föherczeg nador magyar academiái
pastfogo felett. (Gedenkrede auf den Akademie-Protector
Erzherzog-Palatin Joseph.)hung

Egyet. bet.
Buda 1847

Signatur: 164123-D
Barcode: +Z137177602
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ137177602>
Umfang: Bild 1 - 34

Nutzungsbedingungen

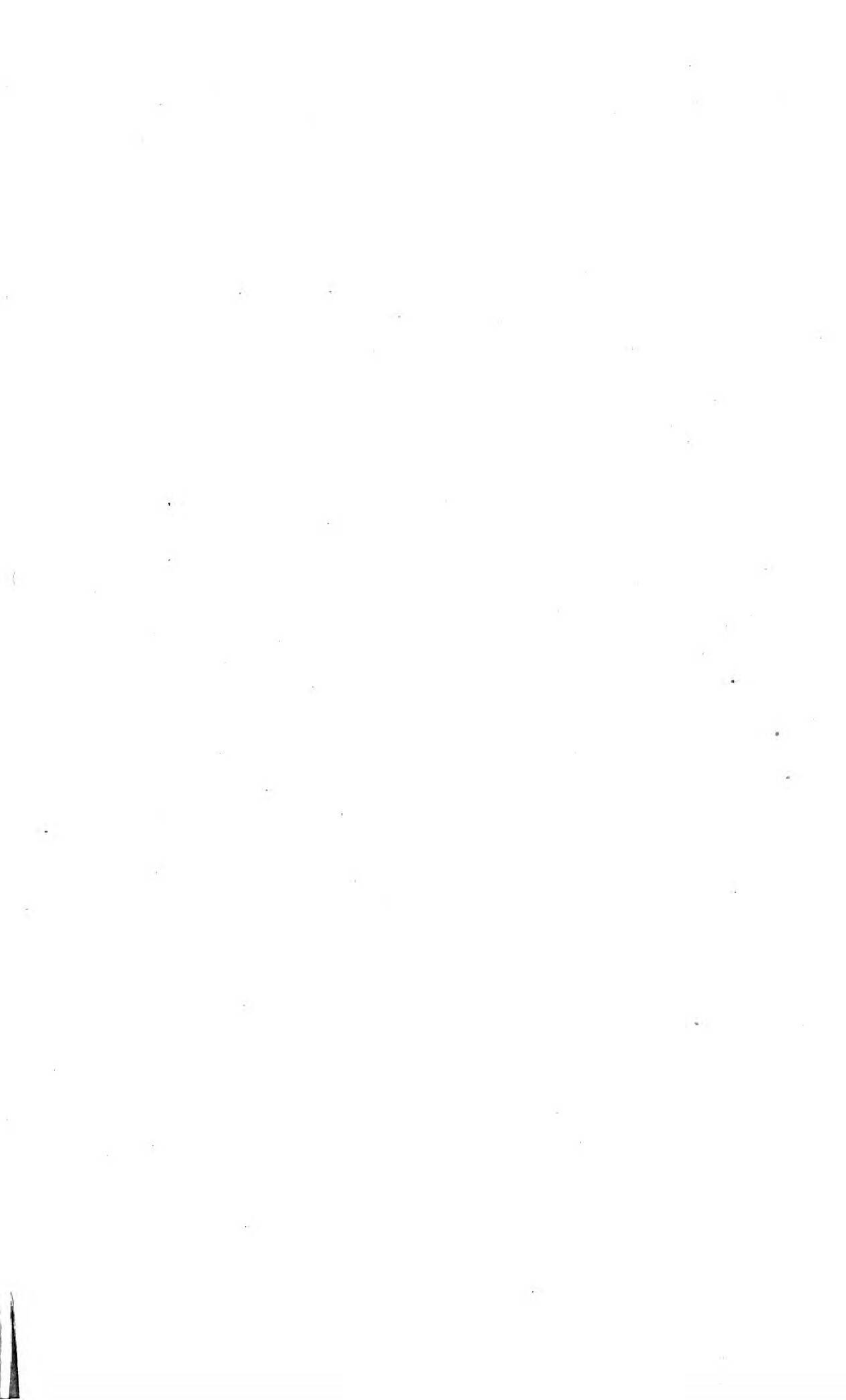
Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanzeigen. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

164123-D

ALT-

ACADEMIAI GYÁSZ.

EMLÉKBESZÉD
JÓZSEF FŐHERCZEG NÁDOR

MAGYAR ACADEMIAI PÁRTFOGÓ

FELETT.

AZ ACADEMIA' RENDKIVÜLI KÖZ ÜLÉSÉBEN

JANUÁR XXV. MDCCCXLVII.

MONDOTTA

D. SCHEDEL FERENCZ

TITOKNOK.

BUDÁN

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

164123-D

Egy nagy tartozást leróni gyülekeztünk ma ősze, nagy tekintetű Academia, a' kegyelet és hála' tartozását azon fejedelmi férfiú iránt, ki erélyes közbenjártaival e' nemzeti intézet' életbe lépését hatalmasan segítve, megalapítását bőkezűleg előmozdítva, azt lételenek egy kevesbbé kedvező szakában a' maga tekintélyével fedezve, és folytonos gondoskodásaival minden lépten gyámolítva, magának körüle maradandó érdemeket szerzett. Ez érdemeit elősorolnom, azzal mintegy a' Tekintetes Academia' részvevő figyelmét felkölteni igyekezni, nem szükséges: e' gyülekezet' ünnepies komolysága, e' minden arczon kifejezett részvevő fájdalom néma de félre magyarázhatlan tanúságot teszen azok' elismeréséről. Hanem igyekezni fogok egyszerűen elvezetni e' fenséges élet' folyamát emlékezetünk előtt, melly gyümölcsözött inkább mint ragyogott, 's nemesebb volt mint nagyszerű: de mint az emberi és polgári erény' tükre oktató és erősítő, 's így legszebb tárgya egy szivélyes ünnepnek, mellynek célja érdemei és tulajdonai iránt hódolatunkat kihirdetni, 's ezzel hálánkat lefizetni. Fő törekvésem a' való leszen, nem mondva semmit, mit az elhunyt nemes önérzetében magától elutasítana, 's nem sértve a' szent árnyat aljas hizelgéssel, mire csak az érdem-

hiány szorúl, 's mit csak kislelkü hiuság tür. Ha éketlen, ha hímezetlen is: méltó hozzá beszédem csak így lehet.

József Antal austriai főherczeg, Magyarország' királyi herczege, II. Mária királynénk' 's lorraini Ferencz császár' unokája, toscanai Leopold nagyherczeg utóbb királyunk', és spanyol Mária Ludovica' fia, távol ég alatt, Florenczben látta napvilágot a' múlt század' hetvenhatodik évében. Ha áldás fejedelmi vérből születni, oda állíttatni a' szerencse által olly polczra, mellyen minden erény milliókra áraszthatja jótéteit, 's a' nagyra törő akarat a' hatalom' gyámkezelével találkozik: kettős, sőt százszoros áldás egy olly fejedelemtől nem csak születni, de neveltethetni is, millyen II. Leopold volt. A' mi hazánk két rövid évig sem nyughatott jótéteményei' árnyékában; de tudjuk mi volt ő ama' kisdéd országnak, mellyet egy emberivadékgiglan kormányzott, 's mellyet nagygyá nem tehetett, de annál többnek tett, boldoggá mások felett. II. Leopold az erőhatalom' helyébe a' szeretetet és emberiséget, a' pompa' helyébe az egyszerűséget iktatta a' fejedelmi székbe, koronájának drágakövei az erény, munka és takarékoság, nyakláncza a' felsegért szegények' és kórok' hálakönyei voltak, palotája nyílt mindenkinek mint az isten' egyháza, nemessége a' szív és ész' nemessége, 's törvényhozása a' bölcsészet: csoda-e, Tekintetes Academia, ha illy atya, kinek neve csak azért nem ragyog a' föld' legnagyobb fejedelmeié között, mert a' sors véle csak egy parányi részét boldogította e' földnek, ha, mondom, illy atya olly fiat nevelt, mint József nádor volt? csoda-

e, ha mind ezen erények e' fiúban mély, kiirthatatlan gyökeret vertek? A' minden hizelgés felett álló atya' irányának hű teljesítője gróf Manfredini Fridrik volt, az öt idősb főherczeg' nevelésének közvetlen vezetője. 'S a' szív mellett az elmetehetségek is a' legnagyobb gonddal műveltettek. Kilenczedik évében az olasz és német nyelveken kívül derekasan értvén már a' latint és francziát, 's elvégezvén a' szokott előkészítő tanulmányokat, József főherczeg mindenek fölött a' történeti és természeti tudományokat kedvelte és üzte, a' fűvészetet pedig gyakorolta is olly előmenetellel, hogy, mint bizodalmas órában önmagát egy alkalommal enyelgve kifejezé, az akkori időhöz képest e' két tudományban valóságos kis tanár volt. Az alaki, név szerint a' mathematicai tanok által kevésbbé vonzattott. A' törvénytana is csak amaz austriai nagy jogásznak Zeillernek sikerült a' főherczeget, tizenötödik életévétől a' tizennyolczadikig, foganattal beavatni, és pedig különösen azon bölcsészeti, az ítéleterőt folytonos munkásságban tartó módszer által, melly szerint a' bölcs tanító egész szakaszait a' tudománynak csak fő tételekben terjeszté elő, a' lelkes tanítványra bízván azoknak bővebb kifejtését 's előadását. Illy tanítási mód e' tudományt nem csak megkedvelteté 's bölcsészeti alapjaiban felfogató a' lelkes növendékkal, hanem azon szép és nehéz pályára készíté el sikeresen, melly nem tudatva, nem gyaníthatva, reája várt. Mert testvér bátyja Sándor Leopold az ifjuság' teljes erejében és épségében viselte a' magyar nádori pálczát, midőn a' nem kevésbbé váratlan mint szomorú vég Laxenburghban érte. A' király' bizodalma

a' tizenkilencz éves , de elevenése és életkedve mellett is önmívelésében komolyan munkás Józsefre szálla. Tizenöt nappal a' gyászeset után az ifju főherczeg a' király' helytartója volt. Ezzel rögtön új 's még ismeretlen világba látta magát József általtéve, elébe új pálya tűzve, darabos és kényes egyszersmind , de mellyen a' legszebb jutalom aratható: egy nemzet' szeretete és hálája. Ezt megérdemelni volt a' főherczeg' szívének szent fogadása. Az új hazával új gondok fogták el, új tanulmányok lettek szükségesekké. Első dolga a' nemzeti nyelv , az ország' közjoga. Lakics Zsigmond egyetemi törvénytátr hajdan , akkor tanulmány - bizottsági tag , az lön a' magyar királyi helytartónak , mi elébb Zeiller az austriai főherczegnek volt. 1795. július 29. láttatott ez először nemzetileg öltözve a' magyar kir. udvari tanács' ülésében ; september' ötödikén fogadá az első üdvezlő küldöttséget Magyarországból , 's már ez a' fiatal herczeget meglepőleg elkészültnek , bátornek , 's könnyű beszédűnek találta. Két héttel utóbb , september' tizenennyolczadikán , lön gazdag következésű kiindulása Szépkútról Buda felé. Utja diadalmenet volt , mert a' hír Sándor' méltó testvérét kürtölé. Óbuda felett díszes sátorokban várta a' két város főnemessége. Itt mondotta el isten' nyílt ege alatt szilárd feltételét: napjait e' haza' közjavának 's a' magyar nemzet' díszének szentelni , mit ő olly híven beteljesített. De addig is az első év közöttünk leginkább tanulással tölt el. A' hagyomány fentartotta emlékezetét e' szerénységnek , mellyel az ifju kormányzó a' tapasztalás' férfiai eránt viseltetett ; e' fáradhatatlan figyelemnek , mellyel mindent mi körülé a' hivatalkörben tör-

tént, a' legapróbb részletekig kísért, a' nélkül, hogy a' nagy egészet szem elől vesztené; e' hihetetlen szorgalomnak, mellyel a' közigazgatás' minden tárgyait, úgy a' hazai történetet és törvényt, kimerítőleg és alaposan magáévá tette; 's már ekkor ragada meg minden alkalmat ön szemeivel ismerhetni meg az országot, mellyet utóbb minden irányaiban összeútazott és betapasztalt; szemei előtt tartván, mit gyakran szokott vala mondani: magyar herczegnek Magyarországot úgy kell ismernie, mint saját zsebeit. A' könnyű, majdnem naponkénti, hozzáférhetés, e' nem erőltetett nyájasság, minden véleménynek szíves kihallgatása, azon kimerítő szóváltások miket a' köz fogadásokon minden szönyegre került tárgyak felett folytatni szeretett, 's mik reá nézve aranybányái lettek az állapotok, nézetek és emberek' ismeretének: másfelül e' komoly felfogása az országos dolgoknak; a' tudomány és korát megelőző belátás, mellyet minden alkalommal tanúsíta: betölték vala immár a' legszebb reményekkel a' nemzetet, midőn 1796-ban királyi bátyja az ország' rendeit Pozsonyba gyűjté, hogy a' veszélyben forgó haza' megmentéséről velök tanácskozzék. A' rendek, szívők' szép bizodalmától hajtatra, mindenek előtt a' kir. helytartót örökre a' hazához kötni siettek, 's illetetlenül hagyván a' nádorjelelést, egy értelemmel őt kiálták ki, őt kívánák nádorúl a' fejedelemtől. És megadatott. Az emlékezetes nap november 12. volt. A' következett év' nagyobb része fegyverzaj között tölt el. A' lelkesedés, melly az egész nemességet tüzelte, rendkívüli volt, a' felkelés buzgóságra és fényre nem csekélyebb bármellyiknél, mellyet újabb év-

könyveink felmutatnak. Az ország' főkapitánya ifjúi tüzzel megtette a' magáét: mindenütt élesztett, buzdított; a' nemesi had' szerkesztése, gyakoroltatása fő vezérlete alatt olly sikerrel folyt, hogy a' szombathe-lyi szép napok, mellyeken a' tizenkét ezer nemes da-liás ügyessége' köz elismerését vívta ki, szép hadi tet-tek' bizonyos előhírnökei valának. De megkötetett a' campoformiói béke, 's a' nemzeti áldozat dicsőség nél-kül lobogott el a' hon' oltárán: noha nem haszon nél-kül, mert illy hős legiótól fedezve, a' béke biztosab-ban és több becsülettel köttethetett meg. Három évvel utóbb, a' franczia háború' vészesb kitörése után, el nem csüggesztve az elébbi itthon-maradástól, újra és négyszeres számmal gyűlt fel a' vívni kész nemesség. Sopron felé, de, nagy fájdalmára, ismét ki nem vezet-tetve a' becsület' mezejére, gyűlölt tétlenségben álla, míg a' lünevilli béke' megkötése után, pompás had-gyakorlatok között hon bocsáttaték. És így a' nádor felett az a' sors látszott uralkodni, melly nem engedé, hogy a' hűség' polgári koszorújába babér' ágait fonhas-son. De e' helyett már e' század' második évében a' tör-vényhozási tér nyílt meg előtte. 'S ezen üdvözlette ő az országos rendeket amaz emlékezetes szavaival: „A' felség, mint szerencsés koronázásakor fogadta, az ország' alkotmányát épen és illetetlenül fen akarja tartani, és semmit ennek ellenére nem kíván: de ha mimódon megesnék, hogy a' sarkalatos törvények' sé-relmével más gondolatokra vezettetnék, én mint az ország' első tiszte 's közbenjáró király és rendek kö-zött, ahogy szentül esküvém, semmit nem mulasz-tanék, segedelmül hívnám a' testvéri szeretetet is, hogy

könyörgéseimmel minden sebet megelőzzek.“ 'S ím a' tér, mellyen szerzé az elhúnyt e' nehéz és zivataros fél század alatt a' legszebb érdemeket a' haza körül. Mert jöttek idők - - - 's a' nádor tette, mit semmi toll föl nem jegyzett, de mit a' haza nem látva is érzett, mint érezzük a' csendesen szövő természet' hatásait, a' nélkül, hogy műhelye' titkába béhatnánk. És már ez országgyűlésen lépett fel József nádor úgy mint a' haladás' józan barátja, csakhogy a' föld, mellybe e' magvak hullottak, azoknak kicsiráztatására elkészülve még nem volt. A' következő évek sem kedvezőbbek erre. Ezer nyolcz száz ötben t. i. ismét új veszély közelítvén, a' nádor' pártolása mellett a' nemzeti nyelv új foglaltsokat tett ugyan, de minden egyéb tárgyat a' jelen vész háttérbe szorított. Az ő felgyulasztó beszédére köz felkelés határoztatott, de sorsa, fájdalom, ismét, sőt harmadszor, a' régi volt. Két évvel ez után a' birodalom' állása nehéz szereppel látogatta meg. A' köz kincstár' hanyatlása aggodalommal töltötte be az országot, 's a' nádor kénytelen volt a' nagy többséggel ellentétbe jöni azon kérdés felett: előterjesztessék-e az ország' rendei által a' fejedelemnek a' haza' állapota: József tartott e' nyilatkozástól, melly a' közbirodalom' betegségét a' világnak, az ellenségnek fölfedezendő volt, 's a' gyűlés' nevezetes részével ütközésbe jött. Mind a' mellett nem vonakodék a' rendek' kérelmére egész befolyását használni királyi bátyjára, midőn egy köztiszteletű hazafi és hadvezér a' főtáblánál tartott nyílt beszédeért rangvesztéssel büntettetett. E' büntető parancs a' nádor' közbenjártára azonnal visszavéttetett, 's a' szólásszabadság' fentartása iránt ki-

rályi biztatás nyeretett. Még szerencsésb vala működése az 1808-ban következett gyűlésen, melly a' legszebb egyetértés' paizsát mutatta fel a' király ellen új terveket koholó francia egyedúrnak. Nem csak egy nemzeti hadi academia' terve készült, mellyhez a' nádor is járult áldozatával — a' viszonyok ezt még nem engedék életbe lépni —, hanem az ő befolyásának gyümölcse a' nemesi felkelés' új és jobb módja, melly e' gyűlésen törvénynyé lett; az ő utasításai' nyomán és önkeze' javításaival készültek az évvel utóbb világot látott hadi szabályok; 's mit az ő fáradhatlan cselekvősege, a' közbirodalom' legnagyobb veszedelmei közt, a' győzödelmet elszántságával olly annyira megérdemlett nemesi felkelés' sebes felállítása, rendezése, gyakoroltatása, ellátása, kórházak' emelése 's gyakori személyes megvizsgálása által tön, hálás emlékezetében él azoknak, kik a' szomorú időket vele élték; él emlékezete azon lankadatlan éberségnek, mellyel a' haza' inségét minden, az ellenség által fenyegetett vagy sanyart pontokon bölcs rendelkezésekkel elfordítani vagy enyhíteni törekedett: 's ha az ő, 's a' nemes sereg' ön-odaadása koszorúkat nem arathatott, ezt nem a' vitézi szellem' híának, hanem egyébnek köszöné, mit az ellenség, saját önnöneinknél méltányosban ítélve, elismert. E' bús, de azért nem kevesbbé lélekemelő időpontnak 's nádorunk' gondjainak emlékezetét őrzi a' polgári örhadak' intézete is, melly az ő eszközléséből vevé kezdetét, melly zsengéiben a' rendes hadaktól megfosztott városokban csak a' belső rend és bátorság' biztosítását czélozá, de midőn az alkotó szellemében tovább menve, a' csendes műhely' polgá-

raiban lassanként nemesebb férfiasságot, erők' fejtését és köz szellemet fogott ébresztetni és nevelni: egyikét alkotandja azon emlékeknek, miket József nádor e' hazában magának a' közjó' érdekében emelt. Az iránta való bizodalom, szeretet, tetőzött.

Annál súlyosabban derült a' nádorra az 1811. év. Majdnem húsz esztendeig szakadatlanul folyt háborúk a' közbirodalom' kincstárát végkép ki látszat-
tak meríteni. Ezüst immár nem forgott köz kézen, az évről évre inkább eláradó papiros roszúl pótlotta azt, mert e' papirosoknak az állodalom' kincstárában megfelelő biztosítékok nem volt. Bekövetkezett tehát elfordíthatlanul ama' mindenünk által érzett szomorú időpont, melly mindenkit készpénz vagyonának négy ötödével szegényebbített meg. De mi biztosíthatta az új papirosok' névbecsét, ha egyéb mint az országnak jót állása? Illy törvény kívántatott a' hazától, 's az 1811-ki országgyűlése megnyílt. A' történetíró tiszte elfogulatlanul megbírálni, mit követel vala a' sarkalatos törvények' szigora a' kormánytól, mit a' méltány, sőt a' hazafiság az országtól: a' nádor, e' súlyos helyzetében, a' közbirodalom' hosszas szerencsétlensége által erre nehezült sürgető szükségét ítélte az okok' legfontosbikának: „salus reipublicae suprema lex esto“ hivé ő, 's áldozatot kért. Tudjuk hogy ez meg nem adatott, 's kevés évvel utóbb egy második crisis fejezte be, mit az első megkezdett. De bármint ítéljünk most, midőn a' sebeknek már csak helyei látszanak, nem tagadhatni hogy a' nádor nem kevesebb hazafiságot bizonyított, mint az ellenzék' leghajthatatlanabb tagjai, 's hogy másfelül ez

országgyűlésen nyílt először alkalma státusférfiúi és elnöki magas tehetségeit egész fényökben ragyogtatni. Nem nyers erők' viadalma volt ez: itt ő maga, kevés segedelemmel, viaskodott szemtől szembe egy roppant és tömött ellenzékkel a' legszebb vegyes ülésekben, miket a' hongyűlések' évkönyvei fentartottak. 'S itt, a' mi a' fiatal nádor' szellemi magas elhivatásáról leginkább kezeskedett: nem tudjuk a' lelki éberséget és finom észet, vagy e' fenséges nyugodalmat magasztaljuk-e inkább, melly erőnek szülötte volt, midőn a' csata folyt, 's a' többség' tiszteletéé, midőn a' csata elveszett. A' beszédet, mellyben a' királyi biztoshoz a' hon' nevében szólt, már nem a' kormány' nézetének védője, hanem a' nádor, mint a' nagy országtest' elnöke 's kiegészítője mondotta. Homályos sejtései között jós szellem szállotta meg őt, midőn bucsubeszédében e' szavakkal nyugtatta saját szive' fájdalmát: „Reményeinket a' magyar nemzet' szerencsés nemtője tartja fen, melly a' beteg hazát, midőn megmaradhatása áldozatot kér, még soha sem engedte visszavonulni; melly a' haza' üdvével legbensőbbleg összeforrt királyi méltóság felett nagy-lelkűen örködik; melly semmi viszontagságok által a' felség' szent személye iránti ragaszkodást megfogyasztni nem hagyja; melly végre hűség, nagylelkűség, türés és állandóság által minden keserőségeket vagy megelőzni, vagy elviselni, vagy enyhíteni tud.“

E' sajnós percz óta, Tekintetes Academia, örömtelen idők borúltak a' hazára. Évek múltak évek után, 's a' nemzet ügyei' köz megvitatására többé

össze nem hívatott. A' magyar történet meg látszott szünni. Mit érzett legbelsejében, mit tett József e' hosszú szünet' idején, azt tudnunk nem, de sejtünk, de hinnünk lehet, sőt hinnünk kell abból, mi ő azelőtt, 's abból mi utóbb volt. És ne legyen többé emlékezetünk ez idők' számára. Azok sokat érleltek meg csendben, mi utóbb örömdús virágzásra nyílt, 's szülték az 1825. évet, melly a' roskadozni indult alkotmányt új biztosítékokkal erősítette meg a' törvénykönyvben, 's egy mindenek felett drága biztosítékkal, a' legjobb király' szent szavával, ki, valahányszor ön szive' sugallatát háborítatlanul követheté, csak nemesen, csak királyilag cselekedett. A' mi az óta e' napig a' törvényhozás' mezején nagy, önzéstelen, a' valóságos közjóra irányozva létesült; ez áldozatok és engedélyek, miket a' kiváltságos rend minden külső kényszer nélkül, egyedül az eszme és méltány' hatalmának hódolva, önkényt megada; e' nagy lépések a' való szabadság és való statusbölcsesség felé: történetünk' ez utolsó szakát a' leggyümölcsözőbbé tették nemzetünk' ezeréves életében, 's széppé, nehogy mondjam — sőt büszkeséggel mondom, nagy tekintetű gyülekezet — páratlanná teszük a' nemzetek' évkönyveiben. Ugyanis a' földművelő osztály az anyagi és erkölcsi emelkedését gátló régi terhek és korlátok alól felmentetvén, nevezetes javakkal és jogokkal ajándékoztatott meg; a' közkatonaság' sorsa a' hadszegődség által emberivé emeltetett, míg másfelül e' szabály a' vitézi szellem' ébredésére és terjedésére egy új hathatós eszközzel gazdagította az országot; a' bűnösök' javítása 's haszno-

sítása végett országos javaslat készült, melly ha még törvénynyé nem lett is, de ez emberszerető mozgalom sokfelé a' hazában a' börtönállapotot már is tetemesen megjavította; a' zsidók' ügye is enyhítettett; a' nem-nemesek' jogai időrül időre terjesztetvén, a' kiváltságok' uralkodása hanyatlásnak indult; az igazság-szolgáltatás czélszerű intézkedések által meggyorsított, a' köz hitel, kereskedés és ipar felvilágosodott szellemű törvénykönyvek' alapjára téte-
 tett; a' mezőgazdaság a' mezei rendőrséget 's vizi munkákat tárgyaló törvényekben új oltalmat nyert; a' közlekedési eszközök, állóhid, csatornák, vasutak, szinte törvényvédelem' tárgyai lőnek, 's az elsővel egyszersmind az agg alkotmányba egy új, a' közvirágzást egykor csodálatosan előmozdítandó elv oltatott bé; a' nemzetiség új biztosítékokkal vétetett körül; tudomány és művészet az academia' felállítással, a' museum és nemzeti színház' megalapításával új támoszlopokat nyert; a' vallási szabadság a' kor', az ész 's a' szívnek egyformán hangos követelése szerint bátrabban emeli szárnyait; ezek mellett halmaza kész az életműves javításokat magokban foglaló munkálatoknak, sőt már a' felség' elhatározásait váró törvényjavaslatoknak is: — mennyi érdek emelve! a' közboldogság mennyi új eszközökkel gazdagítva e' rövid húsz év alatt! De ez csak a' törvényhozás' útján. Mit nem teremtettt elő e' korszakban az emelkedő nemzeti és köz szellem, mit maga a' kifejlett egyesülési irány? Nem győzném csak elsorolni. 'S miért ezeket most, midőn József nádor' tetteiről kell szólanom? Nem követem azok' példá-

ját, kik újjá születésünk' minden részleteinek díszágait az ő koszorujába tűzik. Az uralkodó formák nem teszik azt lehetségessé országban, hol a' kezdeményi jog alul van. De gondoljunk székeben férfiút, elfogultat régi eszmék, avult erkölcsök 's megszokott formák által, kinek minden javítás egy egy jog' vesztese, egy egy szép forma' összetörése: mennyi szó haland akkor el az ajkon, mennyi indítvány fojtódik el csiráiban, milly rögzössé leszen a' haladási pálya, melly késedelmessé és örömtelenné, mit végkép gátolni nem lehet, mennyi betű leszen, melly igazgatói hatalmának fagyos kezei alatt nem kapand életre, vagy kór és fél éltet élend csak? — És mit tett József nádor? — Nem, Önök ezt nem kérdezik. Kortársai vagyunk mind szép éltének e' legszebb szakában, 's mélyen be van vésve szivünkbe, mit köszön közbenjárásának a' megerősített alkotmány, a' vallási szabadság, mit nemzetiségünk' emelkedése és a' haladási rendszer' diadalma: sőt díszlése minden javításnak. Mert nap vala ő, mellynek melegítő sugarai-ban minden elhintett magvak kicsiráztak. Lelkében hely volt az állodalom' minden érdekeinek számára, 's nem volt ügy, anyagi, vagy szellemi, vagy erkölcsi, mellyre figyelme szívesen ne szállt volna. 'S azért volt hatása érezhető mindenütt, itt tanácsa, ott helyeslése és bátorítása; itt hatott tekintélye' súlyát vetve a' mérlegbe, ott mérsékelve a' szertelenséget, másutt tolva az akaratlanságot. 'S épen e' mindenre kiható gondban és hajlamban árulá el e' magas lélek fedelmi természetét. És azért, nagy tekintetű gyülekezet, a' nélkül hogy számos kitünő honosinknak

részletekben áldást érdemlő hazafiúi törekvései és tettei' érdemét kisebbítenők: ez egyetemes haladás' lélekemelő képeben József nádor' szerető lehelete' nyomait nem látnunk, befolyása' áldásait számba nem vennünk hálátlanság nélkül csakugyan nem lehet.

Eddig leginkább a' törvényhozó lebegett előttünk. A' bírót és igazgató főnököt nem kisebb érények díszesítették. Az önkény' ellensége, szorosan törvény 's fenálló szabályok vezették, 's ezt kíváná az alája rendeltektől is. Maga példája a' csüggedhetetlen szorgalomnak, egymaga annyit dolgozott, mint egy egész hivatal; 's hol kormányserkezet vagy körülmények meg nem kötötték, gyors az elhatározásban, és nyomos. Veszedelem' idején vigyázó, mérsékelt és erélyes. Így midőn a' dögvész ütött be déli határinkon, így midőn a' nyugatot ellenség' fegyvere háborgatta, így az epemirigy' szomorú időszakában, 's midőn a' Duna' árja fővárosainkat pusztítá. Szerető gondjainak kedves tárgya Pest vala. Egy az egészség', biztosság és kényelem' kívánalmait betöltő fővárost a' hazai emelkedés' egyik nevezetes 'emelyüjének tarta. Minden tekintetek Pest mellett szóltak. A' szűk látkörű polgárok' kormányzása 's egy felsőbb igazgató széktől függés mellett a' czélszerű intézkedések vagy alulról lehetlenné, vagy felülről késedelmessékké lettek. Kivette tehát e' város' szépítő bizottmányát mind a' két befolyás alól, 's független királyi hivatallá alakítá. Mint elnök ennek valóságos lelke is volt. Építész rendszeret adott a' városnak, a' szabályozásba önmaga befolyt, az árvíz' napjai után a' régi hibákat, mennyire a' romboló veszedelem lehetővé tet-

te, helyre hozta, 's a' közlekedés', biztosság és kényelem' előmozdítására utczákat vágatott, egyebeket szélesített, négy új tért nyitott, a' vályogépítést tökéletesen eltörlötte, az építkezők' segélésére hasznos kölcsönt eszközölt, 's a' seregesen beküldött terveket önmaga vizsgálván meg, az inség' napjai után folyvást három kezet fárasztott tollba mondott végzései' leírásával. Szenvedelme olly élénk volt, hogy e' tárgyakat utazásai közben is maga után küldetve a' leggyorsabban ellátá, sőt azokat vég betegségében sem bizá más kezekre. Csoda-e, hogy az ismeretes nagy veszély alatt könyező szemeit e' várostól el nem fordítva állott vára' ablakaiban, emésztődve a' csapástól, melly alatt az ifju óriás roskadozni látszott?

Nemzeti nyelvünk' viszontagságai tudvák a' Tekintetes Academia előtt. Az ő közbenjártának köszöni a' magyar, hogy e' törvény mai szélességében áll. És ő a' győzödelmet édessé is tette. Mert kimondá, midőn a' haza' atyái vég ízben sereglettek körüle, hogy noha a' rendek' gyöngédsége őt az új törvény alól kifogta, 's előhaladt kora' daczára, reményli, mikép viszonzlátáskor magyar igékkel szólhatand Magyarországhoz; és bár a' gondviselés nem engedé neki 's a' hazának e' boldog napot elérniök, bebizonyítá, hogy az ígéret'szilárd feltétel' szüleménye volt, mert nem csak a' legszigorúbban 's legtágabb határok közt lépteté életbe a' törvényt, hanem maga is hódolva neki, midőn helytartói félszázada' szerencsés betöltét üllé, magyarul szólítá meg a' helytartó tanácsot, 's magyarul kedves jász-kúnait, midőn hason ünnepre közöttök

utolszor megjelene. És a' nádor gyermekségében nem hallott magyar szót, 's most hetven éves volt!

Ennyi munka, illy cselekvőség mellett mik voltak József nádor' örömei? Mik egyebek, mint minden magasb lelkeké: a' tudományokkal barátkozás. Azért nem volt már élte' alkonyán vidék az emberi ösmerek' nagy birodalmában, mellyben tájékozva nem vala, a' történetben pedig, régiségtanban, országtudományokban, a' természetiek- és gazdaságban nem egyedül tanult, de valóságos tudós volt. E' készület kivillant koronként köz beszédeiből is, mellyek rendszerint rövidék és szorosan a' fenforgó dolog' nyomán járók voltak, de meglepő vala a' szakemberekkel társalkodása az említett mezőkön, mert mindig a' tárgy' lényegére irányzott kérdései nem kevesebbé árulák el alapos ismereteit, mint mindenkor rövid, de a' tudomány' mélyeiből felgyümölcsözőtt észrevételei. Az utazások' leírásai különösen kedves olvasmányai voltak, innen merítette ő, ritka emlékező tehetsége által segítve, e' csodálatra méltó ismeretét a' világ' minden részeinek, melly országtani nézeteire is hathatósan befolyt. Alcsút és Kisjenő, mellyeket egyvalaki a' magyar gazdák' Mekkájaul jelelt ki, gazdasági ösmereiteinek úgy, mint gyakorlati tapintatának emlékei; 's példányai egyszersmind annak, mint lehetne e' termékeny hazában a' hasznossal egyesíteni a' szépet. 'S megillető volt néha látni az országos aggályokkal terhelt férfiút, melly gyengéd gondossággal ápolta kereteinek virágait. Szép — mondá egy neves franczia író, midőn Józsefet, a' még gyermeket, a' florenczi nagyherczegi kertben fűvészní látá — szép a' királyok'

gyermekait a' természettel társalkodva látni! Tegyük hozzá: tiszta, nemes indulat' jele, ha e' vonzalom a' természethez az ősz hajak alatt sem hül meg. A' régiségek és irodalom' szeretetének örök emléke a' magyar nemzeti museum, mellyet midőn bármelly emlék' megszerzése által nevelhetett, az nap nálánál senki boldogabb nem volt. Nem csak jártas vala a' szépművészetek' történeteiben, hanem magán erszényéből is nem egy hazai műnevendéket segített, de mint mindent, úgy ezt is zaj és nyilvánosság nélkül. 'S mind ezen élményeit isten egy mással, egy ollyannal tette, melly a' föld' fejedelmeinél olly ritkán tér be: szerencsés férje volt egy az erény és jótét' malasztai-ban élő nőnek; és saját lelke' képére teremtetett lelkes és jó gyermekek szépíték hanyatló napjait, kiknek ő nem csak gyöngéd atyjok volt, hanem kikbe ember-szerető szíve' érzéseit 's magas szelleme' nemes irányait is bécsepegtetni ügyekezett.

Ha tettek, ha hatás tészik az ember' életét, ime ez élete az elhúnyt nádornak. A' képet jellemének vonásai egészítik ki. Egyszerű mint beszédeiben, viselkedésében, egyszerű volt udvarában is: a' valódiság mindenütt több a' kül színnél, vagy épen a' látszatnál. Palotája nyílt mindeneknek, kik rendeléseit venni, kik kérni, kik helyesléséből bátorságot és erőt meríteni hozzá hetenként sereglettek. Előleges beírás, bejelentés nem kelle, név nélkül bé lelete lépni ahoz, ki mindenkit olly tiszta szívvel fogadhata négy szem között. Leereszkedése nem érezteté a' lépcső' magasságát, mellyről a' szolóhoz leszálla, 's azért azon ünnepies hódolat, melly vele szem közt kitkit elfogott,

's melly egyedül belső méltóság' hatása volt, 's azon felsőség, mit a' mindennapiason felülemelt ritka jellege, ismeretei és bölcsesége akaratlanul gyakorlának, nem volt nyomó vagy fájó, hanem emelő és melegítő. És így, míg a' főherczeget elfelejteté előttünk nyájassága, a' nagy ember előtt meg kelle hajolnunk. Kit érdemesnek tartott reá, kitől részleteket érthetett 's felvilágosítást várhatott, annak ajkait megoldotta e' nyájasság, meg kérdései; a' hallottakat megjegyzé, de meggyőződése közé csak akkor vevé fel, midőn a' tárgy minden oldalról meglátolva volt. Jósága sokszor bízék, és megcsalatkozott; de e' jóság épen abban nyilatkoztatta nemes természetét, hogy ha az élet' későbbi éveiben az embereket, miután annyiszor látá süllyedni és bukni, kevesbbé becsülte is, de az embert mindenkor szerette. Lassúbb lön ítéleteiben, vigyázóbb választásaiban, de kit így is teljes mértékűnek lelt, attól bizodalmát többé el nem vonta. Az árulkodást nem tűrte, 's ha szíve még az árulkodót sem szégyeníté meg szembe, az ész visszasujtá a' vádat arra, ki azzal a' jót akará sujtani. 'S ha mikor ferde vélemény hatotta át még is a' levegőt körötte, 's balul történt itélnie arról, kit önmaga nem vizsgálá meg: ha ezt megismerheté és ártatlannak találá, bizodalma' egész mennyével tette jóvá az önvétlen hibát. Kérést visszautasítani szíve nem volt, 's ha kéreték, midőn nem adhatott, hallgatással 's arczvonásaiban olvashattott sajonnal felelt, hogy a' megtagadás ne fájjon, vagy épen ne pirítson. A' nyugalom, melly alakján 's e' méltóságos arczon ült, sem vérmérséklet' következt, sem mesterkéltséget nem vala, hanem tükre a' magá-

val tisztában levő léleknek, 's eredménye az akarat-erőnek, melly nem engedé, hogy érzései' tengerét az indulatok' szellői felháborítsák. Ha valamelly tettét siker érte, ha a' vita' terén okai győztek, örült, 's ez örömet nem rejté el, hanem eltölt képe jószívü derült mosolygással; mellytől azon mosoly különbözött, mit másokét haladó tiszta felfogás 's biztató önérzet vont össze ajkai körül, 's melly gúnyos kifejezést vett volna fel, ha soha nem hallgató jósága ezt kifejlődni engedí. De ama' mosolygás néha a' fájdalom' takarója is volt, mikor családi körben más' veszedelme fölött el kelle rejteni az aggságot; emezzel pedig a' halált nézte, mellyet úgy fogadott mint győző, és nem mint győzött.

Mert beszédem' fonala a' nádor' kórágya mellé hozott. Emlékezünk mindnyájan a' szomorú őszi napokra, mellyek az országos örömet búra, félelemre változtaták. Ő sejté, hogy a' betegség' szele az élet' tűzhelyéhez közelített. Az orvosi jelentéseket szemmel tartotta, nem mintha félve a' végtől akarna felvilágosíttatni állapotjáról, hanem hogy arra készülhessen. De így a' szomorú helyzetről teljesen nem értesültünk. És javult is ez, 's e' Tekintetes Academia szerencsés lehetett őt a' nádori félszázad' reggelén ragaszkodása' emlékével megörvendeztetni. De az enyhülés fegyverszünet volt csak, nem béke. Az új év beköszöntött, hogy ő azt utolszor üdvezelje. Az új hír felriaszta bennünket: ő nyugalommal várta az elutasíthatatlant. Kedvetlenség, elsülyedés nem voltak rajta láthatók; hanem vallásos bizodalommal, ön-odaadással viselte az éles szenvedéseket, mik az elsanyart testet utól érték. És

még ekkor is a' munka végképen nem lön felfüggesztve, mert valamint lelke munkában élt, úgy ment a' halál elébe is. Mégis önnöneivel nem érezteté, hogy sorsát ismeri, nehogy fájdalmokat nevelje; de maga számot vetvén istenével, magával, 's kötelességeivel, tollba mondá bucsulevelét a' királyhoz, csendben és derülten, azalatt hogy az írónak szíve repedezett. 'S oda írta nevét — utolszor. Egy ohajtása volt még az életben, 's egy aggodalma: István fiát, lelke' gyermekét láthatni, megáldani, 's utolsó tanácsaival erősítenie egy hosszú pályára, melyet ez atyátlanul futand meg. Ez egyet ne tagadd meg tőle, o ég! — És István belépett. Egy dicsőülthez illő derült nyugalommal mondá: „István, nem sok hía volt, 's elkésél. Tudom, hogy meg kell halnom, még sokat el kell vala végeznem — aggódnám gyermekeim' kiskoruságán is — de, István, te atyjok léssz!“ Következett az éj. A' fenséges nő egy kised kalánban nyújta neki gyógyitalt: ő azt meglegedett szelid mosolygással megköszönvén: nyújtsd, mondá, a' csészét, még lehet a' szokott módon is.“ Lelkét erősíté a' magasszívű nő' öngyözelme is, melly engedé, hogy a' vég óráig gyöngéd, hű 's a' lélekjelenlétet soha el nem veszti ápolója legyen; 's szépíté elválását a' virágzó gyermekek' köre, kiket hiány nélkül, rendre megáldhatott. A' főérsek belépett, a' testi fájdalmak elálltak, a' nádor néhány percz múlva lelketlen tetem volt.

Elhallgatok. Illyen halál, Tekintetes Academia, a' legszebb emlékbeszéd.

Fogadd, elköltözött lélek, e' testülettől, melly a' hizelgés' ál füstével férfias szelleme' tükrét soha el nem homályosítá, fogadd kegyeletének e' vég téteményét. A' mit annak öregbedésére tettél, feledetlen léssen előttünk; 's ha a' hazával együtt felénk is egy jeles fejedelmi sarjban vigasz és új remények mosolyognak: kinek köszönhetjük a' szép jövőt is, ha nem az atyának, ki illy fiat nevele honának! Mí pedig, társaim! mint emberek erényben, mint a' tudomány' férfiai munkásságban példányul első pártfogónkat éltesük lelkünk előtt: maradandóbb koszorút sírjára nem függeszthetünk!

ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK

ÖNB

+Z137177602

